

construction and processing of the database was done with the BihalBocs dialectological software, making it possible to align recorded data with sound recordings, to continually check them, and to study them in ways that researchers' aims require. The paper points out the instability of the phenomenon under study, as revealed by its variability within the language system, its geolinguistic retreat, and its levelling with corresponding standard forms.

Keywords: associative use of short unrounded /a/ in the environment of a following /a:/, geolinguistics, acoustic analysis, BihalBocs dialectological software, Praat acoustic software, Rye Island.

PRESINSZKY KÁROLY
Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

S Z E M L E

Standarddeutsch im 21. Jahrhundert

ALEXANDRA N. LENZ, MANFRED M. GLAUNINGER Hg. Vienna University Press, Göttingen, 2015.
Wiener Arbeiten zur Linguistik. Band 1. 250 lap

A köznyelv kérdésköre több szempontból: oktatási, nyelvi változási, nyelvreírasi, nyelvművelési, nyelvpolitikai tekintetben egyaránt az időszerű nyelvtudományi kutatási területek közé tartozik. A hazai szakirodalomból is jól ismertek az olyan fogalmak, amelyek a köznyelvvél is így vagy úgy összefüggésben vannak, mint például a regionális köznyelviség, a köznyelvietlenedés, a köznyelvestülés, az át- és széttrétegződés, a standardideológia, a standardellenesség, az anyanyelvoktatás. Az ismertetendő munkában, amelynek középpontjában az ausztriai német köznyelv áll, azok a kérdések kerülnek terítékre, amelyek a németországi, ausztriai és svájci német nyelvi standardnak össznémet nyelvi tekintetben fontosnak mutatkoznak. Így egyebek mellett a német nyelvi többközpontúság kérdése s az informatikai korszaknak is köszönhető, az emberek nyelvi mentalitásában, véleményalkotásában bekövetkezett és folyamatban levő változások, nemkülönben a percepció vizsgálatoknak az elmélettel részben szembemenő eredményei. Ez utóbbira gondolta fogalmazott GLAUNINGER így: jól teszi a nyelvészet, ha nem csukja be a szemét az empirikus kutatási eredmények előtt (157). Mivel úgy tűnik, hogy a nyelvváltozatokkal a német nyelvtudományban foglalkoznak már jó ideje a legalaposabban, a nyelvváltozat-kontinuum mozgásának megfigyeléséből levonható következtetések tanulságosak a magyarral foglalkozó kutatók számára is. A kötet kilenc tanulmányt tartalmaz. Nem szólok mindegyikről, csak azokról, amelyek benyomásom szerint a magyar nyelvészek számára fontosabbak.

A bevezetőben két neves nyelvész, LENZ és GLAUNINGER kutatómódszertani kérdéseket is szóba hoz. Hangsúlyozzák, hogy az újabb kutatásokban egyre inkább teret nyer a nyelvvidinamika-alapú változat(osság)nyelvészet, az interakcionális szociolingvisztika, valamint a modern nyelviattitűd- és percepciókutatás. Nyelvhasználati szempontból alapvetően fontosnak tartják a megváltozott és változó környezetet, a globalizálódás terjedését és a világot átfogó kommunikációs horizont létrejöttét, amelyeknek a történelmi mértékű társadalmi változások felgyorsításában és intenzívvé tételében döntő szerepük van.

GLAUNINGER tanulmányában olvassuk, hogy a nyelvvidinamika-paradigma a strukturalista rendszerszerűség-posztulátum módosítását ígéri szemiotikai, szemantikai és pragmatikai szempontok alkalmazásával (16). GLAUNINGER véleménye szerint a nyelvi többközpontúság elméletének interpretációjaként a germanisztikai nyelvészetben a *plurinacionális* értelmezés időközben mainstream-paradigmává vált, s ennek megfelelően nemzeti változattal számolnak Németországról, Ausztriáról és Svájcra szólván. Másfelől azonban mivel az EU-s, tehát a németországi és ausztriai polgároknak jogi és gazdasági értelemben egyre inkább szupra-, illetőleg poszt-nacionálisan szerveződik az élete, a német standard nemzeti változatainak posztulátuma alapvetően megkérdőjeleződik (49). Sajátos konstelláció, hogy míg Ausztriában identitáserősítő szerepe van az ausztriacizmusoknak, a tendencia inkább leépülésük mellett szól. Össznémet kontextusban az osztráknémet nyelvi mindig restriktívként modellálódik. GLAUNINGER a funkcionális-dimenzionális nyelvváltozatosság-elmélet mellett érvel, melynek alkalmazásával azt kutatja és magyarázza, hogy Ausztriában mely társadalmi csoportok milyen kommunikációs összefüggésekben, területeken és diskurzustartományokban mely standardnyelvi perspektívált német nyelvi formákat, elemeket s milyen metaszocioszemiotikai folyamatokban hogyan és mi célból használnak (50). GLAUNINGER szerint a standardnémet Ausztriában több, mint az ausztriai standardnémet (51). SOUKUP tv-s vitákban jelentkező regionalizmusokat vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a kérdést – Mi a standard? Mi a nyelvjárás? – nem nyelvészeknek, hanem laikusoknak kell címezni, Ausztriában és másutt is (76). WINKLER rádióinterjúkat elemezve jutott arra, hogy a nyelvjárás, a regionális köznyelvi változatoknak, jelenségeknek is megvan a fix helyük a médiumokbeli kommunikációs folyamatokban. A nyelvjárás: köznyelv kontinuum palettájával való ügyes bánás pótlólagos lehetőségeket kínál a beszélőknek például az intimitás nyilvánosság előtti megjelenítésére (82). HÄGI a német nyelvi standardnyelvi változatosságát mint nyelvpolitikai-didaktikai problémát járja körül. Abból indul ki, hogy a többközpontúság ténye külföldön zavart okoz a németoktatásban, s kérdés, s vajon mennyire fontos a standardnyelvi változatosság tematizálása a németoktatásban (111). A német mint idegen nyelv oktatásában egyértelműen Németország dominál (149 Goethe-Institut működik 93 országban, ezzel szemben csak 9 Ausztria-Intézet van: 118), Svájc teljesen lemondott német nyelvének külföldi támogatásáról (119). Megjegyzi, Németországnak nincs szüksége arra, hogy Ausztriával és Svájjal szemben jelezze nyelvi önállóságát (121), a másik kettőnek igen. Németországban a purizmus az anglicizmusokkal szemben jelentkezik, Ausztriában a németországi némettel szemben (122). A nyelvi változatosság első pillanatra gazdaságtalannak tűnik. Pedig a nyelvi ökológiát rendben tartja, a nyelvi identifikációt és társadalmi kohézióképzést elősegíti és kibővíti a nyelvi rendszer számos kifejezési lehetőséggel (131). SCHMIDLINRE hivatkozva fogalmazza meg HÄGI, hogy a minél több változatismeret a nyelvváltozatokkal szembeni nagyobb toleranciával jár (125).

HERRGEN fontos tanulmánya a standard elnemzetietlenítésének a problematikáját veti föl, s egy percepció vizsgálat eredményeiről szól, amelyet Németországban, Ausztriában és Svájcban végeztek. A standard egyközpontúságának és többközpontúságának a kérdése áll a kutatás középpontjában. Történeti visszapillantásában leírja, hogy a német nyelv kezdettől fogva többközpontúan strukturálódott, szemben például a franciával (s a magyarral, teszom hozzá). A *Plurizentrismus des Standards* (a köznyelv többközpontúsága) megnevezés helyett a nemzeti implikációk elkerülése végett vezették be a *Pluriarealität* (többterületűség) kifejezést (141–142). Vita az osztrák germanisztikában

vannak, ők a „nemzeti” mellett vannak inkább. HERRGEN AMMONnak a definícióját tekinti kiindulópontnak: egy nyelv akkor többközpontú, ha egynél több országban használják hivatalos nemzeti vagy hivatalos regionális nyelvként, s ha ennek következtében alakultak ki benne standardnyelvi különbségek (143). De milyen eredményekre vezetett a SCHMIDLIN vezette percepció vizsgálat? Arra a kérdésre, kik beszélnek a legjobb Hochdeutschot, a megkérdezett 908 adatközlő nagy része Észak-Németországot jelölte meg, ami pedig az írott standardot illeti, a válaszadók 55%-a Németországot, 42%-a Svájcot, 25%-a Ausztriát nevezte meg). SCHMIDLINT meglepte az eredmény, mert az adatok ellentmondanak az egy ideje már favorizált policentrikus modellnek, s egyértelműen az egyközpontú modellnek felelnek meg. Egy következtetés: az országhatárokat mint erős kognitív és pragmatikai határokat komolyan kell vennünk (147). A vizsgálatok arra mutatnak HERRGEN szerint, hogy a német nyelvterületen a célnorma változóban van, s a németországi standard felé irányul Németországon kívül is. A németországi német standardot az osztrákok is „reines Hochdeutsch”-nak (tisztá németnek) érzékelték. Jelenleg Ausztriában két elfogadott célnorma van a szóbeliségben: az ausztriai és a németországi. Hogy mi az oka a Németország-központúságnak, arra HERRGEN AMMON mondatával válaszol: aszimmetria van a német nemzeti nyelvi központok között (155). Ennek viszont nem nyelvi, hanem nyelven kívüli (gazdasági, politikai, demográfiai, történelmi, szociokulturális) okai vannak. A helyzet pontos leírására HERRGEN szerint a nyelvidinamika-elmélet alapján álló kutatás hivatott. HERRGEN úgy véli, hogy az egyközpontú elképzelésnek a többközpontúval való leváltása a 20. század közepén a germanisztikai nyelvtudományban leíró szempontból adekvát volt. A 21. századot viszont az új médiaforradalom nyelvi hatásai alakítják. S ezek egyebek mellett nemzeteken átívelő szóbeliségnormák terjedésében mutatkoznak meg (157).

KISS JENŐ

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Major Hajnalka, Retorika és szövegalkotás

TEPA Könyvek, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015. 339 lap

A tartalmilag és kivitelét illetően is igényes könyv mindenekelőtt két fontos jelenségre irányítja rá a figyelmet. Az egyik az, hogy egy könyvsorozatról van szó. A hátsó borítón található kiadói ajánló szerint „a Takács Etel Pedagógiai Alapítvány kuratóriuma 2015-ben kiadványsorozatot indított azzal a céllal, hogy érkező doktori disszertációkat és szakdolgozatokat hozzáférhetővé tegyen a szélesebb közönség, illetve az érdeklődő olvasók számára”. A névadó tevékenységének és az alapítvány profiljának megfelelően ezek a kiadványok a nevelés- és a nyelvtudományok területéhez kapcsolódnak. Számuk a második évben máris tizenhatra rúg.

A másik jelenség ugyancsak leírható egy sorozattal. Az ELTE BTK Nyelvtudományi Iskolájában 2009-ben Gósy Mária vezetésével Alkalmazott Nyelvészeti program indult; és a hallgatók az elmúlt években több PhD-értekezést védtek meg épp a két, említett területről. Az alkalmazott tudományok között jelentős a retorikai alprogram, ami új szempontokkal gazdagítja az anyanyelv és az irodalom tanítását. A retorika rokon tudomány-